

הרב יהושע זן-דייק

רב הישוב רמת מגשימים

היכן עדיף לקיים ברית מילה בחג הסוכות, בבית-הכנסת או בסוכה

שאלה

ברית מילה שחלה בחג הסוכות, היכן ראוי יותר לעשותה - בבית-הכנסת או בסוכה?

תשובה

א. המנהג לעשות מילה בבית-הכנסת

ראשית יש לברר מהו מקור המנהג לקיים את ברית המילה בכל ימות השנה דווקא בבית-הכנסת. והנה, מצינו בראשונים רבים מנהג זה:

א. התוס' בפסחים (דף ק"א ע"א ד"ה דאכלו ושתו) מקשים על הגמ', האומרת שנהגו לעשות קידוש בבית-הכנסת להוציא ידי חובה את האורחים שאכלו ושתו וישנו בבית-הכנסת, והקשו התוס' - הרי אין אוכלים בבית-הכנסת מפאת קדושתו אא"כ זו סעודת מצווה כסעודת קידוש החודש, והוסיפו תוס' "וגם עכשיו נוהגין לשתות כוס הבדלה וברית מילה". משמע שנהגו לעשות ברית מילה בבית-הכנסת.

ב. בשו"ת הרשב"א (ח"ז סי' תקל"ו) כתב: "ומה שנהגו למול בבית-הכנסת, משום דכתיב 'ויכרתו ברית לפני ה', ואין ברית אלא מילה".

ג. בהגהות מנהגים (טירנא) כתב: "מילה ראשי תיבות: מלאך יושב לפני ארון". ומשמע שהכוונה לארון קודש.

ד. במנהגי מהרי"ל (הלכות מילה סעיף כ"ב) כתוב: "אמר מהרי סג"ל דכתב מהר"ם האשה שהיא בעלת ברית ליטול הילד מהיולדות להוליכו לבית-הכנסת להימול, תוליכנו עד פתח בית-הכנסת ולא תכנס אל תוכו... משום פריצות שתלך אשה בין אנשים". משמע שנהגו למול בבית-הכנסת.

ה. ומקור הדברים בתשב"ץ קטן (הלכות מילה סי' שצ"ז): "אינו נראה לי כלל מנהג כשר שנוהגים ברוב מקומות שהאשה יושבת בבית-הכנסת ומלין התינוק בחיקה... דלאו אורחא ליכנס אשה מקושטת בין האנשים ובפני השכינה... ומי שיש בידו למחות ימחה". משמע שנהגו למול בבית-הכנסת ורק הקפיד שהאשה לא תכנס לעזרת גברים בבית-הכנסת משום צניעות.

ו. האור-זרוע בהלכות אבלות (סי' ת"מ) כתב: "ומהל שחל עליו יום מילה בתוך ימי אבלו בג' ימים הראשונים, אל יצא מפתח ביתו, ובשאר ימים יתפלל בביתו ואח"כ ילך לבית-הכנסת וימול, לפי שלא יטריח את הציבור לילך לביתו. כך הורה רבי' מנחם זצ"ל. ואי ליכא אומנא אחד אלא

האוצר ◆ גיליון ל"ג

היכן עדיף לקיים ברית מילה בחג הסוכות, בבית-הכנסת או בסוכה

הוא, ילך אפי' ביום ראשון משום כבוד ציבור, כי בהרבה מקומות הקלו חכמים באבל מפני טורח הציבור, וימול בבית-הכנסת". רואים מפורש שהמנהג היה למול בבית-הכנסת.

ז. וכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' רס"ה סי"א) "ואין לאשה להיות סנדק לתינוק במקום שאפשר באיש משום דהוי כפריצות, ומ"מ היא עוזרת לבעלה ומביאה התינוק עד בית-הכנסת ואז לוקח האיש ונעשה סנדק". משמע שעשו את המילה בבית-הכנסת.

ובשו"ע הרב (או"ח סי' של"א ס"ח) דן לגבי ברית מילה בשבת במקום שאין עירוב - האם הותר להביא את התינוק לבית-הכנסת ע"י נכרי, שהרי אמירה לנכרי בשבת הותרה לצורך מצווה, ומביא שיש אוסרים, משום שאפשר למולו בביתו, ולכן המנהג למול בבית-הכנסת אינו חשוב כ"מצווה", אך הוסיף: "ויש מתירין בזה משום ברב עם הדרת מלך". כלומר, לדעת המתירים, המנהג למול בבית-הכנסת נחשב כחלק מהידור המצווה, משום שלבית-הכנסת יבואו יותר אנשים, ולכן זה נחשב כחלק מקיום המצווה שמתיר אמירה לנוכרי, ואינו רק מנהג בעלמא.

ובספר זכר דוד (ענייני מילה, לרבי דוד זכות; מ"א פס"א) כתב שברית מילה בבית-הכנסת עדיפה מכמה סיבות: א. משום קדושת בית-הכנסת. ונראה שדבריו מכוונים לדברי הרשב"א לעיל. ב. משום פרישות ונקיות, כי בית "אין זה מקום מוכן להיות אושפיזא לאליהו מלאך הברית". ג. כדי שלא תהיה אם התינוק קרובה לתינוק בזמן הברית (ובייחוד בזמן הפריעה, שלעיתים מסתבכת ומתמשכת). ותסתכן מחמת פחד. ד. שהמילה נחשבת כקרבת, וקרבת אסור לשוחטו בחוץ, ולכן מלין בבית-הכנסת, שהוא מקדש מעט.

וכן משמע מפסק מרן השו"ע (באו"ח סי' תרכ"א ס"ב) שכתב "מילה ביו"כ מלין בין יוצר למוסף אחר קריאת התורה, ולאחר המילה אומרים 'אשרי'. ואם הוא במקום שצריך לצאת מבית-הכנסת אין מלין עד אחר חזרת ס"ת". משמע שנהגו למול בבית-הכנסת. וכן משמע במ"ב (שם ס"ק ח'). שכתב שהסיבה שאין מלין במקרה זה בבית-הכנסת היא "כגון שאין ערוב ואין יכולין להביא התינוק לבית-הכנסת", משמע שבדרך כלל המנהג הוא למול בבית-הכנסת.

ב. המנהג לעשות את הברית בבית התינוק

למרות כל הנ"ל, כתב בספר זכר-דוד (שם) שיש נוהגים לעשות המילה בבית התינוק, וכתב הטעם שכוונתם שתימשכנה אל ביתם הקדושה והברכה ממצות מילה, שזהו כוחן של מצוות, שרישומן נשאר במקום קיומן. והוסיף, דיש מקומות שנוהגים שעושים את המילה בבית הסנדק, והטעם דכמו שבהקרבת קרבן מביאים את הזבח אל מקום המזבח, כמו כן יובא התינוק אל הסנדק, שהוא כמזבח שאליו מקריבים את התינוק. אולם, הוא הסיק דיותר נכון למול בבית-הכנסת מהטעמים שהוזכרו לעיל.

ובאוצר הברית (ח"ב פ"ט, ז' פ"י סעיף א') כתב שהמנהג ברוב קהילות האשכנזים וכן במצרים בנא-אמון ובכורדיסטן למול בבית-הכנסת. ומאידך, בהרבה מקהילות הספרדים נהגו למול דווקא בבית התינוק - בפרס, לוב, בגדאד, מוסול, לונדון (ספרדים). אמסטרדם וכן בתימן.

האוצר ♦ גיליון ל"ג

ג. טעמי המנהג והנפקא-מינה ביניהם

בין הטעמים שהובאו בראשונים ובאחרונים לעשיית המילה בבית-הכנסת יש נפקא מינה: מדברי האו"ז (שהובא לעיל) משמע שעיקר הטעם שמלים בבית-הכנסת הוא משום טורח הציבור, שכבר התכנס בבית-הכנסת לתפילת שחרית. וכן משמע במהרי"ל (שהובא לעיל) שכתב (שם סעיף ט') ש"ביום המילה אל יאמרו 'עלינו' עד אחר המילה, שמסיים המוהל הברכה", ומן הסתם הטעם הוא כדי שלא להטריח את הציבור לומר 'עלינו' פעמיים¹, ומן הסתם זהו הטעם גם לעצם קיום ברית המילה בבית-הכנסת [ועצם הסיבה לאמירת 'עלינו' בברית – כתב הלבוש בהלכות נשיאת כפיים (סי' קל"ג ס"ק י') שתיקנו לומר זאת, כדי לכלול גם את התינוק במה שאומרים 'שלא עשנו כגויי הארצות'], וכן מטעם "ברוב עם הדרת מלך", שזהו הידור מצווה לעשות את המצווה בציבור גדול וכפי שכתב בשו"ע הרב (שם).

לפי זה ברור שאם המילה מתקיימת בשעה אחרת, ולא סמוך לתפילה, בשעה שהציבור אינו מכונס ממילא בבית-הכנסת, אפשר למול בבית או באולם וכדו', ואין עניין למול דווקא בבית-הכנסת.

לעומת זאת, לפי הטעם שכתב הרשב"א, שסמכו זאת על הפסוק "ויכרתו ברית לפני ה'". משמע שקדושת בית-הכנסת היא הגורמת, וכן לטעם שהזכיר הזכר-דוד, המשווה בין ברית המילה לקרבנות – משמע שנכון הדבר בין אם הברית מתקיימת בשעה שהציבור מכונס בו, ובין אם היא מתקיימת בשעה אחרת.

וה"ה שהטעם שכתב הזכר-דוד – משום פרישות ונקיות, וכן החשש לשלום אם התינוק – שייכים במידה שווה במשך כל שעות היום.

מכל הטעמים הללו נראה שביום חול ובשבת אף אם מלין שלא בסמיכות לתפילה יש לחזור לעשות המילה דווקא בבית-הכנסת. אלא שאם כן צריך להבין מדוע לא חשו לכך הנוהגים למול בבית (כמובא בסעיף ב')?

וראיתי בספר נפש-הרב לגאון הרב צבי שכטר שליט"א בליקוטי הנהגות (עמ' רנ"ז סעיף ו') וז"ל: "פעם הסיעוהו לרבנו (הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל) לחתונה, וכשנתוודע לו שהחתונה מתקיימת בבית-הכנסת, התאנח קצת ואמר, כי באמת אינו נכון לסדר חופה בבית-הכנסת, כי כבוד בית-הכנסת מחייב שלא ישתמשו בבית-הכנסת לשום דברים אחרים – אפילו לדברי מצווה – חוץ מתורה ותפילה... ומה שנהגו למול בבית-הכנסת, אין זה בקפידא שיהיה בדווקא בבית-הכנסת, אלא קולא היא, שהרי מלים תיכף ומיד לאחר תפילת שחרית, וכדי שלא להטריח את כל צבור המתפללים לעבור למקום אחר, מקילים לדון את זה כצרכי רבים, שמותר לעשותן בבית-הכנסת. אבל אם המילה בשעה מאוחרת ביום, מן הנכון שלא לעשותה בבית-הכנסת, כי אז אין לדונה כצרכי רבים". והמחבר כתב על דברי הגרי"ד: "וצע"ג בזה בדברי הפוסקים".

משמע מדברי הגרי"ד, שעיקר הטעם הוא טורח הציבור. ועדיין צריך עיון, מדוע לא חשש הגרי"ד לדעת הרשב"א וסיעתו, שכתבו במפורש שיש עניין למול דווקא בבית-הכנסת משום

(א). הערת הגרי"א נבנצל: נלענ"ד דארבא כל אמירת 'עלינו' בברית נבעה מהמנהג למול קודם 'עלינו'.

קדושת המקום? וכן מדוע הסתייג הגרי"ד מעריכת נישואין בבית-הכנסת, והרי זה מנהג קדמונים המופיע במהרי"ל (הלכות נישואין) ובשו"ת מהר"מ מיניץ (סי' ק"ט) והובא ברמ"א (יו"ד סי' שצ"א סעיף ג)?

ונראה שהגרי"ד חשש לפגיעה בקדושת בית-הכנסת, בייחוד כשגברה התופעה של נשים לא צנועות וכן תערובת של נשים וגברים בבית-הכנסת, וא"כ יצא שכרו בהפסדו. וכן מצינו בראשונים חשש זה. וכפי שכתב התשב"ץ קטן בשם המהר"ם מרוטנבורג (דיני מילה סי' שצ"ז): "אינו נראה לי כלל מנהג כשר שנוהגין ברוב מקומות שהאשה יושבת בבית-הכנסת עם האנשים ומלין התינוק בחיקה ואפי' אם בעלה מוהל או אביה או בנה דלאו אורחא ליכנס אשה מקושטת בין האנשים ובפני השכינה... ומי שיש בידו למחות ימחה. והמחמיר תבוא עליו ברכה ושלוש". וכן חשש לכך המהרי"ל (הלכות מילה סי' כ"ב) שלא תלך האשה שהיא בעלת הברית (קוואטר) ליטול הילד מהילדות להוליכו לבית-הכנסת "ולא תכנס אל תוכו... משום פריצות שתלך האשה בין אנשים". ונראה שמפני טעמים אלו העדיף הגרי"ד שלא יעשו בריתות בבית-הכנסת.

ואף שכתב הגרי"ד: "כי כבוד בית-הכנסת מחייב שלא ישתמשו בו לשום דבר אחר - אפילו לדברי מצווה - חוץ מתורה ותפילה...", ומשמע שסבר שכך הוא הדין אף כשתשמר הצניעות, מ"מ קשה לומר שלא חש לדברי הרשב"א והגהות מנהגים. וע"כ מסתבר יותר שמפני חוסר הצניעות ששרר באזורו נקט בלשון חריפה שלא לקיים בריתות וחתונות בביהכ"ס, כדי שדבריו יישמעו, ובכך מיושבת תמיהת תלמידו, המחבר, שכתב: "וצ"ע גדול בזה בדברי הפוסקים".

וכעין ראייה אפשר להביא מדברי הגר"א באגרתו למשפחתו (כשנפרד מהם בכוונה לעלות ארצה) שכתב: "ותשמרי שלא תלכי לבית הקברות כלל וכלל כי שם מתדבקים הקליפות באנשים וכ"ש בנשים וכל הצרות והעוונות באים מזה", וכי נעלם ממנו דברי הגמ' בסוטה (דף ל"ד ע"ב) שכלב השתטח על קברי אבות והתפלל, וא"כ יש מקום להתפלל על קברי אבות, ומדוע מנעם הגר"א? אלא שנראה שבזמנו נעשה 'עניין' ללכת לבית הקברות, והגאון חש לדרישה אל המתים וכדו' וע"כ הסתייג מכך לגמרי. ודון מיניה ואוקמי באתרין.

ואכן, כך הורה מרן הראי"ה קוק זצ"ל בעניין חופה בבית-הכנסת (הובא מכתבו של מרן הרב בספר דברי שלום לרבי שלום יצחק לויטן אב"ד קריסטאניא עמ' כ"ח) וז"ל: "על דבר התיקון שלא לעשות החופות בבית-הכנסת, ביחוד עתה בעוה"ר שנפרץ מנהג התלבושות של נשים, שאין זה כבוד לקדושת בית-הכנסת. הנני בכל לב ורצון מסכים אל דעת כתרנה"י. ותבא עליו ברכת טוב, על התיקון הגדול החשוב הזה, ואין להוסיף בזה יותר מהדברים הידועים. וברוך העומד בפרץ, לתקן קדוש כזה וכיוצא בו". עיי"ש. וכן כתב שם הגאון ר' חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל עיי"ש. ודון מיניה ואוקמי באתריה.

וא"כ במקומות בהם יש חשש לחילול קדושת בית-הכנסת בגלל תערובת נשים וגברים וכן נשים לא צנועות, כשהברית מתקיימת בשעות היום (שלא לאחר שחרית), עדיף א"כ לעשות הברית באולם שמחות מאשר בבית-הכנסת. אף לדברי הרשב"א והזכר-דוד. ומיושבים בזה דברי הגרי"ד הנ"ל.

עוד נראה, שהנוהגים למול בבית לא חששו לשיטת הרשב"א, משום שבהוצאת התינוק מביתו לבית-הכנסת יש חשש שיצטנן ויחלה. וכן מובא בספר קרבן אשר (על מצות מילה, לרבי אשר זליג לנדא; בקונטרס נר מצווה אות כ') שהביא שדרך הישר הוא שבקיץ ימולו בבית-הכנסת ובחורף בבית, וסמך יתדותיו על המג"א סי' קל"א סק"א ובמשבצות זהב שם סק"ט, וכן על השו"ע סי' תרכ"א ס"ב.

ונראה שבכל מקום הונהג המנהג בהתאם למצב. במקום שחששו לחוסר צניעות בבית-הכנסת נהגו לעשות את הברית בבית, והיו מקומות שאדרבה אם היו עושים הברית בבית אזי היתה תערובת נשים וגברים וחוסר צניעות וכשעשו בבית-הכנסת לא נכנסו נשים לבית-הכנסת והמצווה נעשתה בקדושה. ולכן הנהיגו לעשות את המילה בבית-הכנסת בכל שעות היום, וכהרשב"א וסיעתו, ונהרא נהרא כפשטיה. וכעין מחלוקת אביי ורבא המובאת בגמ' במנחות (דף צ"ט ע"ב) על דברי ר' יוחנן משום רשב"י שאפי' לא קרא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש, שנחלקו אם לפרסם הלכה זו, והכריעה הגמ' שמחלוקת זו תלויה באופי המקום עיי"ש.

ד. מילה בסוכה כמילה בבית-הכנסת

לנוהגים בכל השנה למול את בניהם בביתם ולא בבית-הכנסת כמובא לעיל, א"כ בחג הסוכות שכל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו ארעי (משנה סוכה פ"ב מ"ט), פשיטא שראוי לעשות את המילה בסוכה.

אולם, אף למנהג הרווח יותר, לעשות המילה בבית-הכנסת, יש לעיין האם בחג הסוכות יש להשאיר את המנהג על מתכונתו או שמא עדיף למול בסוכה. ולכאורה דין זה תלוי בטעמים מדוע הנהיגו לעשות המילה בבית-הכנסת.

לשיטת האור-זרוע (הובא לעיל) שטעם המנהג למול בבית-הכנסת הוא משום טרחה דציבורא, נראה שפשיטא שכאשר ברית המילה אינה מתקיימת בשעה שהציבור מכוונים בבית-הכנסת אחר תפילת שחרית – עדיף למול בסוכה. כמו"כ, אם יש סוכה גדולה בסמיכות לבית-הכנסת ואין טירחא דציבורא ללכת לשם, א"כ אין קפידא שיהיה דווקא בבית-הכנסת ואפשר למול בסוכה.

וכן לדעת שו"ע הרב (הובא לעיל) שטעם המנהג למול בבית-הכנסת הוא משום "ברוב עם הדרת מלך", אם הברית מתקיימת בשעה אחרת שאינה סמוכה לתפילה, אין עניין לעשותה דווקא בבית-הכנסת, וניתן לעשותה בסוכה. ונראה שאם קיימת סוכה בסמוך לבית-הכנסת תהיה נפק"מ בין הטעמים הנ"ל: דאם הטעם הוא משום טירחא דציבורא – מכיוון שהסוכה סמוכה אין כאן טורח. אך אם עיקר הטעם הוא משום "ברוב עם" – עדיף לקיים את הברית בבית הכנסת, כי בדרך כלל חלק מהאנשים ממהרים ללכת, וכשיעברו מבית הכנסת לסוכה יפרשו לביתם, וצ"ע (סברת שו"ע הרב של "רוב עם" נראית גם מתוך דברי המהרי"ל כמובא לעיל).

אכן, לדעת הרשב"א, שכתב שהטעם שנהגו למול בבית-הכנסת הוא משום דכתיב "ויכרתו ברית לפני ה'", ואין ברית אלא מילה, א"כ לכאורה טעם זה שייך גם בחג הסוכות ובכל שעות

היום. וכן לדעת הזכר-דוד שכתב לעשות המילה בבית-הכנסת מטעם קדושת בית-הכנסת וכן מטעם פרישות ונקיות, וכדי שהאם לא תהיה נוכחת ליד המוהל, וכן מטעם שהמילה כקרבתן ומקריבים במקדש מעט ולא בחוץ א"כ יש לעשות את המילה בבית-הכנסת דווקא אף בחג הסוכות, ואף בשאר שעות היום. ולכאורה דבר זה תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל.

אמנם, השאלה האם לעשות את המילה בסוכה או בבית-הכנסת, לא נידונה במפורש בשו"ע וברמ"א, אך לגבי סעודת הברית התייחס לכך הרמ"א. בשו"ע (או"ח סי' תר"מ ס"ו) כתב מרן: "חתן ושושביניו וכל בני החופה פטורים מן הסוכה כל ז' ימי המשתה", והוסיף הרמ"א: "וסעודת ברית המילה וכן הסעודה שאוכלין אצל היולדת חייבים בסוכה". גם המ"ב לא התייחס לעניין. ונראה להסביר, שבזמנם בגלות, מזג האוויר היה קר ואף גשום, וא"כ היה סכנה לתינוק, ולכן היה פשוט שעושים את הברית בבית-הכנסת ולא בסוכה, מפני הקור. משא"כ בסעודה, שם אוכלים המבוגרים ואין צריך שהתינוק הנימול יהיה נוכח. וע"כ חייבים לישב בסוכה. עוד ניתן לתרץ שהרמ"א לא רצה להתייחס למנהג שאינו מחייב (ביה"כ או סוכה), והתייחס רק לענייני חיוב גמורים כסעודה, שאסור לאוכלה מחוץ לסוכה.

ובספר אוצר הברית (ח"א עמ' רס"ט סעיף א') כתב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין לעשות את המילה בסוכה "משום שיש סכנה לרך הנימול, שיכול ליפול לכלוך מהסכך על הפצע הפתוח ויסכן אותו".

וקצת דוחק, שמילא במקומות הקרים, כבחול, אין לעשות בסוכה שמא יצטנן הנימול ויסתכן אך בארץ, ב"ה, אם עושים סוכה רחבה וגדולה ומנענעים היטב את הסכך במקום שתהיה בו המילה כדי שלא יפול לכלוך, א"כ אזולא לה חששא זו ומפני מה לא לעשות בסוכה. ואם גזירה היא נקבל, אך לא מצינו גזירה מעין זו.

ומצאתי בספר מועד לכל חי (סי' כ', חג הסוכות, סעיף ל"ו) לרבי חיים פלאג'י זצ"ל שכתב על דברי הרמ"א שסעודת הברית צריכה להיות בסוכה "וזה נראה בעיני משנה שאינה צריכה, דאדרבא במקום שבעה כורתי ברית [=האושפיזין] דכולם אחווי חרב המילה, נאה ויאה לעשות בתחום שלהם סעודה זאת, והיינו, דאברהם ראש לנימולים. ויצחק ראש לשמנה (הראשון שנימול ביום השמיני), ורמוז בפסוק ואת בריתי אקי"ם את יצחק, כמו שאומרים אשר קידש ידך מבטן. ויעקב דנקרא תם, על המילה, כאומרם ז"ל, ולא ראה טיפת קרי אפילו בן פ"ד שנה. ויוסף דלא פגם בריתו. ומשה ותרא אותו כי טוב הוא, שנולד מהול כמו שדרשו רז"ל, ועיין בספר עמודיה שבעה מה שפירש בזה. ואהרן כמו שדרשו רז"ל בזאת יבא אהרן אל הקודש, בזכות המילה. ודוד דתיקן תרין ירכין כנודע, וא"כ, איך יתכן שלא לעשות הסעודה של ברית מילה תחת ציליהו דנקראו שבעה כורתי ברית? ומי יתן והיה לעשות המילה בסוכה עצמה אם היא רחבה וגדולה וחזקה שלא יש חשש נפילה ואין הזמן קר שלא יהא נזק לילד, ובלאו הכי שומר מצווה לא ידע דבר רע. וחסידי עליון נוהגין דמתפללים בסוכה ומניחים בה ספר תורה".

מדבריו הנפלאים רואים מפורש, שאם מזג האויר מאפשר לעשות את הברית בסוכה, אדרבה, יש עניין לעשות את הברית בסוכה דווקא, וכל האושפיזין של הסוכה קשורים לברית המילה.

ואחרי ראותי זאת, נראה לומר שאף הרשב"א ועימיה יודו שבסוכות יש עניין לעשות את הברית מילה בסוכה דווקא. שהרי כל הסיבה שכתב הרשב"א לעשות את המילה בבית-הכנסת היא משום הכתוב "ויכרתו ברית לפני ה'", ומכיוון שהסוכה היא "צילא דמהימנא", אף היא בכלל "לפני ה'", ודינה כקדושת בית-הכנסת. ומפורש כתב כן הגר"ח פלאג' במועד לכל חי (סי' כ' סעיף כ"ה) וז"ל: "לא יכעוס בתוך הסוכה כלל... ואל ידבר בסוכה דברים בטלים, והרב החסיד ראשית חכמה (שעה"ק פרק י"ד אות ל"ב) העיד על רבו מוהרמ"ק שלא היה מדבר בסוכה אל בדברי תורה בלבד, וישער דהוא כקדושת בית-הכנסת, דהסוכה היא צילא דמהימנא כמ"ש בזוהר, והראיה דעצי סוכה אסורים כל שבעה". עיי"ש. וא"כ גם מילה בסוכה יכולה להיחשב כלפני ה'.

וכן לטעם הזכר-דוד, שעושים את הברית בבית-הכנסת משום קדושת בית-הכנסת, א"כ גם הסוכה נחשבת לקדושה כנ"ל, וא"כ יש מקום לעשות בה. וכן לטעם שהזכיר משום "פרישות ונקיות כי בית אין זה מקום מוכן להיות אושפיזא לאליהו מלאך הברית", אך בסוכה אדרבה ואדרבה אין יותר מתאים מלהיות אושפיזא לאליהו מאשר מקום שבעת האושפיזין, שכולם קשורים באופן מיוחד לעניין הברית, וכפי שביאר המועד לכל חי'.

וכן כתב בזוה"ק (פרשת אמר דף ק"ג ע"ב) שהוד קדושת שבעה אושפיזין עלאין קדישין, אבות העולם, משה ואהרן ויוסף ודוד נמצא בסוכה, לפיכך היושב בסוכה עליו לשבת בדרך ארץ, בכבוד ובהדר, כי גדולה מאוד קדושתה של הסוכה. ובשל"ה (הובא בביכורי יעקב סי' תרל"ט ס"ק ב') כתב בשם מורו שהקפיד שלא לדבר שיחה בטלה בסוכה, ולדבר בה רק ד"ת, וכן נוהר מאד להתרחק ממדת הכעס וההקפדה בתוך הסוכה, וכן לא להרים קולו על בני ביתו. ובשו"ת בית דוד (סי' תמ"ד) כתב בשם הש"ך שצריך לשבת בסוכה באימה וביראה ובענוה יתירה, ולא ימשך אחר שיחה בטלה, בהיות ששבעה אושפיזין קדישין נמצאים בצילא דמהימנא.

ואפי' כשאין ברית מילה בסוכה כתב הגר"ח (שם סעיף ט') לתקן כסא ומעיל מפואר עליו לכבוד שבעה אושפיזין מעין דוגמא לכיסא אליהו ביום המילה.

מכל הלין נמצאנו למדין שאין מתאים יותר למצוות המילה אלא הסוכה, שיש בה שכינה והקדושה שורה בה.

ולפי דברינו יוצא שמכל הטעמים שהוזכרו בראשונים ובאחרונים למנהג לעשות את המילה בבית-הכנסת, ה"ה שהני טעמי שייכו גם בסוכה, וא"כ יש אף עניין לקשר את הברית לסוכה.

ומה שהזכיר הזכר-דוד את הטעם למילה בבית-הכנסת - כדי שאם הילוד הנימול לא תהיה סמוכה למילה ותפחד, זה ודאי לא הסיבה העיקרית, שהרי מצינו שהאמא לפעמים נכנסת אף לבית-הכנסת, אף שלא ברצון חכמים, וכפי שהובא במהרי"ל ובתשב"ץ קטן (שם). ואם ניתן להרחיקה, א"כ אף בסוכה אפשר לעשות זאת. וגם הזכר-דוד הביא טעם זה כאחרון ולא כטעם עיקרי וכחזי לאיצטרופי.

ה. היתרון של מילה בסוכה על פני בית-הכנסת

ונראה להוסיף ולומר שיש אף יתרון לעשיית הברית בסוכה על פני בית הכנסת, שהרי נהגו לברך על היין את ברכת אשר קידש ידיד מבטן, כמופיע בשו"ע (יו"ד סי' רס"ה פ"א), ולכאורה היה צריך להקפיד לכתחילה לשתות בסוכה. וכשם שמקפידים לשתות את יין ההבדלה בסוכה, וכפי שכתב הגר"ח פלאג"י (שם סעיף מ"ב): "בליל מוצ"ש ובליל מוצאי יו"ט ראשון לא יתשל מלומר ההבדלה בסוכה". וכן כתב בשו"ת משיב הלכה (לרבי חיים פנחס לוריא סי' ר"צ) שנשאל על ברית בסוכות שנעשתה בבית "אי מותר שם לשתות הכוס שאומר עליו הברכות או בעיני סוכה" והשיב: "לא נכון לשתותו שם ומ"מ אין למחות למי ששותה". ובדברי חפץ (שם ס"ק ר"צ) ביאר שאף שבשו"ע (או"ח סי' תרל"ט ס"ג) מבואר שמותר לשתות יין אפי' קבע עליו מחוץ לסוכה וא"כ אף יין המילה יהיה מותר, "אך הרבה פוסקים חולקים ע"ז ובספר מ"ב בבא"ה שם מביא דבריהם ומסיק להחמיר מלשתות יין בקביעות חוץ לסוכה", והסיק: "מ"מ מאחר דהמחבר והרמ"א כתבו להתיר לכן דעתי בכה"ג שלא יצטרך לילך אחר הברכה עם הכוס לסוכה. ע"כ אין מוחין בידו, אבל אין נכון כיוון דהרבה פוסקים אוסרים".

ואף שיש לדון בדבריו, שהרי אף המחמירים בהבדלה לעשות בסוכה, שאני הבדלה על הכוס, שזו תקנה קדומה המופיעה בגמ', ולכן צריכים לשתות בה רוב כוס (רוב רביעית, עיין שו"ע או"ח סי' תע"ב במ"ב סק"ל ובבה"ל ד"ה וישתה) ויש אפילו שברכו על כוס הבדלה לישב בסוכה (עיין שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' מ"ב) כי הבדלה נחשבת כקביעות לענין הסוכה, משא"כ כוס של מילה שלא נזכרה כלל בגמ'. ולכן אע"פ שבד"כ רצוי לכתחילה לשתות רוב כוס, מ"מ אין זה לעיכובא, ולא גרע ממילה ביוה"כ שלדעת הרמ"א (או"ח סי' תרכ"א ס"ג) מברכין על הכוס אע"פ שאין טועמין כלל, מלבד התינוק הנימול שנותנים לו לטעום, וא"כ יהיה מותר לשתות את כוס הברית מילה בבית-הכנסת חוץ לסוכה ורק יטעם ולא ישתה רוב רביעית.

ברם, יש שפסקו שאת ברכת היין מסמיכים לברכת אשר קידש ידיד מבטן וכן לתפילת "קיים את הילד הזה" ורק אז שותים, והתפילה אינה נחשבת להפסק בין הברכה לשתיה (כמובא בטור יו"ד סי' רס"ה בשם העיטור וכ"ה באורחות חיים), א"כ רואים שס"ל שאף שאין ברכת הגפן מדינא דגמ' אלא מנהג, בכל זאת מכיוון שהנהיגו וקבעו אותו כחלק מהקידוש הווי כקידוש לכל דבר, ולכן לא הוי הפסק, וא"כ דמי להבדלה שראוי להחמיר לעשותו בסוכה.

זאת ועוד, שהרי כתבו פוסקים רבים שראוי להחמיר לא לאכול ולא לשתות אפי' אכילת ארעי חוץ לסוכה, וכפי שכתב הגר"ח פלאג"י (שם סעיף ל"ג): "ראוי להחמיר שלא לאכול אפילו פירות חוץ לסוכה... ומי שאינו שותה אפי' מים וקפה חוץ לסוכה מה טוב", והוסיף על כך הערוה"ש (או"ח סי' תרל"ט ס"ה): "ומי שיחמיר על עצמו ולא רצה לשתות אפילו מים חוץ לסוכה הרי זה משובח ולא אמרינן מיחזי כיוהרא", וא"כ אם יעשו את המילה בסוכה א"כ יוכל להחמיר ואף לשתות את היין בסוכה, משא"כ אם יעשו המילה בבית-הכנסת, א"כ ייאלץ לשתות מחוץ לסוכה. ולשם מה לוותר על הידור מצווה חביבה אם לא זקוקים לכך, שהרי ניתן למול בסוכה ולברך על היין בסוכה?

לכן נראה שלכתחילה עדיף לעשות את המילה בסוכה ולא בבית-הכנסת. ובכך גם ישתה את היין בתוך הסוכה.

אחר כותבי זאת מצאתי בהליכות שלמה לגרש"ז אורבך זצ"ל (מועדים ח"ב עמ' קנ"ח הערה 69) שכתב כן במפורש: "ואולם במעשה שהיה לפניו שעמדו לפני ברית מילה ושאלוהו אם לעשות בבית-הכנסת או בסוכה (ושניהם היו באותה חצר), אמר לעשותה בסוכה, והוסיף שאין נוהגין כ"כ האידנא לעשותה בבית-הכנסת בדווקא, וא"כ ודאי עדיף להיכנס לסוכה לקיים מצוותה".

וכן כתב הרשל"צ הגר"ע יוסף זצ"ל בחזון עובדיה (סוכות עמ' קס"ב סעיף כ"ו): "סעודת ברית מילה חייבים לאכול אותה בסוכה. [ואף המילה עצמה, אם הסוכה רחבת ידיים, והיא חזקה, שאין חשש לנפילת קסמין מן הסכך, ואין צינה מעכבת, נכון מאד לעשותה בסוכה]". ומה שכתב הגר"ע יוסף בעניין הסכך כתב כן כנגד חששו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שמא יפול מהסכך על פצעו של התינוק ויסקנו, ולכן יש להקפיד בסוכה שבמקום הכסא של אליהו ששם יושב הסנדק עם התינוק הנימול, יהיה הסכך עשוי מענפים שאינם נושרים (כגון כפות תמרים טריות). ובדברינו אף הבאנו סמוכין לפסקיהם של אותם גאונים וברוך שכוונו לדבריהם.

ואילולי דמסתפינא הייתי מוסיף ואומר שאף לדעת הגרי"ד, שרצה למנוע את קיום הבריתות בבית-הכנסת מחשש לתערובת נשים וגברים וכיוצ"ב, נראה לומר שסוכה עדיפה מבית-הכנסת ובה יש פחות חששות להנ"ל. דאע"ג דהוכחנו לעיל שסוכה הרי היא קדושה ודמיא לקדושת בית-הכנסת, מ"מ למרות קדושתה מותר לשבת בה כמשפחה, נשים וגברים, ואף אורחים בסעודה יחד. משא"כ בית-הכנסת, שאף למשפחה אין להיות בתערובת. ואף לדבר דברים בטלים התיר הדרכי משה בסוכה כמובא בסי' תרל"ט ס"ק א' וז"ל: "כתב מהר"י ווייל הרוצה לשחוק בקוביאות וכדומה ישחוק בסוכה וכן כתב מהר"ל הרוצה לדבר שמועות עם חבריו ילך לסוכה כללא דמלתא לעולם ידמה עליו סוכתו כאילו היא ביתו". וסיבת ההיתר היא כי הרמ"א ס"ל שהסוכה היא כביתו, וכמו שבביתו עושה דברים בטלים אז כך יעשה בסוכתו, שהיא ביתו לכל ימי החג. ואף שהביכורי יעקב (בסי' תרל"ט ס"ק ב') בשם השל"ה חלק עליו וכתב לא לדבר דברים בטלים בסוכה, מ"מ מידי מחלוקת לא יצאנו, והרוצה לצאת ביד רמ"א ולסמוך עליו - הרשות בידו. אך לגבי איסור שיחה בטלה בבית-הכנסת אין מחלוקת, ולכו"ע אסור. א"כ כשנעשה מילה בסוכה ודאי שעצם השהות בסוכה הרי היא מצווה, והגברים והנשים הנוכחים שם בלא הקפדה של הפרדה, אף שאין זה לכתחילה, מ"מ אין זו עבירה. משא"כ בבית-הכנסת, שהרי זה פוגם בקדושת בית-הכנסת ויצא שכרו בהפסדו כנ"ל. אך לכתחילה ודאי שראוי להחמיר שתהיה הפרדה בשעת הברית גם בסוכה.

מעלת מצוות סוכה - כמעלת המצוות התלויות בארץ

כתב מרן הגרא"ה זצ"ל בהקדמה לספרו עץ הדר (ראש אמיר עמ' ד'): "היחס הגדול של כל המצוות כולם אל א"י מביא אותנו אל הדעה האמיתית שהנשמה הפנימית של כל המצוות כולן אפי' של אותן שאינן תלויות בארץ, היא תלויה גם היא באמת בארץ". אין כמצוות הסוכה לבטא רעיון זה, שהרי למרות שמצוות סוכה היא חובת הגוף הנוהגת בין בארץ ובין בחו"ל, אעפ"כ

קיומה של מצווה זו בגלות, לכל הפחות לגבי שינה (ואף לגבי אכילה), היה קשה מאוד בשל תנאי מזג האוויר הקרים, וכן הגשם, וכן מפחד של הגויים (עיין ברמ"א או"ח סי' תרל"ט ס"ב). ולעומת זאת בא"י, ב"ה, מצוות סוכה ואף השינה בה מתאימה מאד לאקלים ואין כל מגיעה לישון בסוכה וב"ה חזרה עטרה ליושנה. וא"כ ה"ה לנידון דידן, דיש להחזיר עטרה ליושנה ולקיים את מצוות המילה בתוך הסוכה.

ז. סיכום

א. מצינו בדברי הראשונים מקורות רבים למנהג קיום מצוות המילה בביהכנ"ס, וניתנו לכך כמה סיבות: ברשב"א ובהגהות מנהגים (טירנא) הטעם הוא משום קדושת ביהכ"ס ובכך נחשב קיום מצוות המילה "לפני ה'".

לעומתם, בתוס', מהרי"ל, תשב"ץ קטן, ובאו"ז הובא המנהג ללא טעם. בשו"ע הגר"ז כתב שהטעם הוא משום "ברוב עם הדרת מלך" כי בביהכנ"ס ישנו ציבור גדול יותר. או מטעם שלא להטריח את הציבור, כשהברית התקיימה בסמיכות לתפילת שחרית.

ב. בספר זכר דוד מובא טעמים נוספים למילה בביהכנ"ס: משום פרישות ונקיות לקבל את אליהו מלאך הברית, כדי להרחיק את אם התינוק שלא תפחד ותיבהל, המילה נחשבת לקרבן וביהכנ"ס למקדש מעט.

ג. ואעפ"כ יש שנהגו למול בבית התינוק, וכתב הזכר דוד שהטעם הוא להמשיך אל ביתם קדושה וברכה ממצות המילה. ויש שנהגו כן משום בריאות התינוק וחשש להצטננות וכדו'.

ד. במקומות שהנשים הולכות שלא בצניעות עדיף להמנע מקיום מילה בביהכנ"ס כי בכך מתחלל קדושת המקום, אא"כ עושים זאת בסמוך לתפילת שחרית, כשהגברים המתפללים עדיין שם ואין הנשים מעיזות להיכנס. וכן הנהיגו מרן הרא"ה קוק והגר"ד סולובייצ'ק זצ"ל.

ה. לכאורה, הטעמים לעיל הם נ"מ אם לעשות את הברית בביהכנ"ס או בסוכה. אולם נראה שאף הרשב"א יודה שיש עניין לקיים את המילה בסוכה, כדברי הגר"ח פלאגי "מפני שכל שבעה כורתי הברית (האושפיזין) הם אחוזי חרב המילה ונאה ויפה לעשות בתחום שלהם", ואף סוכה נחשבת "לפני ה'", מפני שהסוכה היא צילא דמהימנותא והיא כקדושת ביהכ"ס.

ו. ואף יש יתרון לקיים את המילה בסוכה, כי בכך המברך שותה היין בתוך הסוכה ויוצא יד"ח כל הדעות בהידור.

ז. וע"כ יש עניין גדול לקיים את מצוות המילה בסוכה, בייחוד בא"י, בה לרוב מזג האוויר מתאים מאד לקיום המצווה, ויזהר שהיכן שמושיבין התינוק יהיה מקום שאין חשש שיפול קיסם מהסכך וכדו' ויזיק לתינוק. וכמו"כ יקפידו שבשעת קיום המצווה, יעמדו גברים לחוד ונשים לחוד ובכך תקויים המצווה כדבעי².

2. הערת הגר"א נבנצל: ואם הברית כשבת או ביו"ט, א"כ פעמים רבות שהכוס של הברית משמשת גם כוס של קידוש, ואין קידוש אלא במקום סעודה, וא"כ עדיף לעשות בסוכה.